

# Çankaya'nın 'Siteimli' Yurttaşları: Çankayalı LGBTİ+'ların Dünyasına Yolculuk

## Çankaya'da LGBTİ+ Olmak Buluşması Sonuç Raporu

2 Kasım 2020

Hazırlayan: Ali Alp Odabaş

### Giriş

*Çankaya'nın Siteimli Yurttaşları*<sup>1</sup> çalışması Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi Kentsel Haklar Araştırma ve İzleme Atölyesi'nin kolektif bir araştırmasıdır ve araştırmanın özneleri LGBTİ+'lar, kadınlar, yaşlılar ve engellilerdir. Bu raporda ise ilgili araştırmanın Çankaya'da yaşayan LGBTİ+'lar ile ilgili olan kısmı ele alınıp LGBTİ+'ların kente aidiyetleri, güvenlik, kentsel hareketlilikleri ve kentsel hizmetlere erişimde deneyimledikleri zorlukları betimlemek üzerine yazılmıştır.

### Araştırmanın Amacı

Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi insan hakları temelinde çalışan yatay örgütlenme yapısını benimsediği için bu çalışmanın amacı kent politikalarında, kentsel hizmetlerde LGBTİ+, engelli, kadın, yaşlı bireylerin görmezden gelinme, ayrımcılık deneyimlerini betimleme ve bu grupların kentsel hakları çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bilgi üretme ve bu bilgi üzerinden dönüşüm yaratma amacını taşımaktadır. Ek olarak, araştırma toplumsal cinsiyet ve kent perspektifinden gerçekleştirilen bir çalışma olduğu için bu perspektifle ilintili olarak "güvenlik" ve "aidiyet" kavramları da gündeme alınmıştır.

### Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmada kuramsal arka plan ve kavramsal çerçeve bağlamında ilk uğrak olarak kent çalışmalarının önemli isimlerinden biri olan Henri Lefebvre'nin kent hakkı<sup>2</sup> kavramıdır. Lefebvre'ye göre birlikte yaratılan alanın kazanımıdır ve kent bir alan olarak tüm yurttaşların

<sup>1</sup> Detaylı bilgi için bkz.: <http://www.yeryuzukalkinma-koop.org/detay.php?x=82>

<sup>2</sup> Lefebvre, H. (2015). Şehir Hakkı. İstanbul: Sel Yayıncılık.

hak talep edebildiği bir alandır. Ardından, ikinci uğrak ise “kentsel hareketlilik” diğer bir deyişle “motility” kavramıdır. Motility<sup>3</sup>, şehrin merkezi ya da bir kentte yaşayan bireylerin kent içindeki hareketliliklerini *gün yüzüne çıkaran* bir kavramdır. Üçüncü uğrak ise Richard Sennett’in Kamusal İnsanın Çöküşü<sup>4</sup> adlı çalışmasıdır. Sennett’e göre sanayileşme ile beraber özel ve kamusal alan arasındaki ayırım iyice belirginleşmeye başlamış ve hatta dengesiz bir ilişki içerisine girmeye başlamıştır. Bununla beraber toplumsal yaşamda bireyler arası etkileşimler artmış ve kamusal alan bir çağrı alanına dönüşmüştür. Sonuç olarak, kamusal ve özel arasındaki ayırım kalkmış ve grift bir ilişkiler ağı örülmüştür. Bir diğer uğrak; Sennett’in kamusal ve özel arasındaki ayırımın yok olduğu düşüncesinden yola çıkarak aslında Sennett’ten önce 1970’lerde tekrardan yükselişe geçen feminist hareketin akademik yaşamın her alanında olduğu gibi kent çalışmaları alanına da sirayet edip özel/kamusal ayırımının sorgulandığı bir alan haline geldiği düşüncesidir. Bu bağlamda, bu çalışmanın yöntemsel boyutunu teşkil eden toplumsal cinsiyet perspektifi anlamında Caroline Moser<sup>5</sup> toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasındansa mekânda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dönüşümüne odaklanan yeni bir perspektif geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu vurgusunun altında yatan, farklı grupların kentteki kaygılarını dâhil eden ve sonuçların eşitlik olduğu politika ve hizmetlere duyulan ihtiyacın hali hazırda karşılanmamış olmasıdır. Bu karşılanamama halinin bir yansıması olarak da gündeme gelen hak ihlalleri bağlamında anahtar (eski ifade edilme şekliyle dezavantajlı gruplar) gruplar için Tovi Fenster<sup>6</sup> “eksik yurttaş” ve Cenk Özbay-Maral Erol ise “imkansız vatandaşlık”<sup>7</sup> tanımı geliştirmişlerdir. Sonuç olarak, bu çalışmanın adı belirtilen kuramsal çerçeve kapsamında “Çankaya’nın Sitemli Yurttaşları” olarak isimlendirilmiştir.

### Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi karma metodolojidir (yakınsayan paralel model). Diğer bir ifadeyle, nitel ve nicel araştırmalar bir arada ayrı ayrı analiz edilip iç ve dış yorumlar geliştirilirken iki araştırmanın da bulguları beraber ele alınmaktadır. Bu çalışmayı yapmadan önce Temmuz 2019 tarihinde Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi Kentsel Haklar Araştırma ve İzleme Atölyesi olarak araştırmayı Çankaya bölgesinde yürütme kararı aldık. Bunun sebepleri olarak ise Çankaya’nın merkezi konumu gereği temasların fazla olması, ulaşım ağlarının odağı olması ve

<sup>3</sup> Kaufmann, V. (2002). Re-thinking Mobility. Ashgate.

<sup>4</sup> Sennett, R. (2013). Kamusal İnsanın Çöküşü. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

<sup>5</sup> Moser, C. (2016). Gender transformation in a new global urban agenda: challenges for Habitat III and beyond. Environment & Urbanization, 29(1), 221–236. DOI: 10.1177/0956247816662573.

<sup>6</sup> Fenster, T. (2005). The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life. Journal of Gender Studies, 14, 217-231.

<sup>7</sup> Özbay, C. ve Erol, M. (2018). Vatandaşlık Rejimi, Cinsellikler ve Beden Siyaseti, Cogito, 90, 201-204.

yerel yönetimlerinde (belediye) yerel eşitlik birimi bulunan Ankara'daki tek ilçe olması olarak sıralanabilir.

Bu çalışmanın ilk ayağı olan niceliksel araştırma kısmında yalnızca 167 kadın ile görüşme yaptık ve bu görüşmelerde cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliği bilgilerine bakmadık. İkinci aşamada ise LGBTİ+ grubu ile çalışma kararı aldığımızda toplumsal cinsiyet kavramının cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimler arasındaki farklı iktidar ilişkileri ve deneyimlere işaret etmesinden dolayı LGBTİ+ çatı kavramını kullanırken, lezbiyen (eşcinsel kadın), gey (eşcinsel erkek), biseksüel, trans kadın, trans, trans erkek, interseks ve bunun dışında kalan ve marjinalize edilen yönelimler ve cinsiyet kimliklerini işaret etmeye çalıştık. Bunu yaparken de katılımcıların kendi cinsiyet kimliklerini ifade ettikleri şekliyle araştırmada ve görüşmeler süresince ifade ettik; *eşcinsel erkek, eşcinsel kadın, lubunya, cinsiyetsiz, efemine erkek, trans kadın, trans erkek*.

Aynı zamanda yaş değişkeni bağlamında 40 yaş ve üzerindeki 4 LGBTİ+ kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bunun nedeni, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin demografik olarak farklılaşan sosyo-ekonomik konumları nedeniyle farklılaşan eşitsizlik ve ayrımcılık deneyimlerinin olmasıdır. Bununla beraber LGBTİ+'lar açısından 40 yaş ve üzerindeki bireyler de bu çerçevede ele alınmıştır. Çünkü LGBTİ+'ların hizmetlere erişim ekseninde farklılaşan ihtiyaçları anaakım yaşlılık tanımı dışında kalmaktadır. Bu açıdan özellikle 17 Mayıs Derneği tarafından "birlikte yaş almaya" mottosuyla kurulan Lubunya 40+ İnisiyatifi'nin tanımından yola çıkılmıştır. Niteliksel araştırma bağlamında 9 LGBTİ+ ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler yaptık. Ayrıca, COVID-19 sebebiyle Skype, Zoom ve WhatsApp gibi çevrimiçi (online) platformlardan da görüşmeleri devam ettirdik. Görüşmeler ortalama 50-60 dk. arası sürdü ve görüşmelerin deşifreleri elde edildikten sonra NVIVO 12 programında analiz edildi. Analiz sonucunda ise bulgular 3 tema altında ele alındı: Kente aidiyet ve kentle ilişkilene, kentsel hareketlilik ve kentsel hizmetler. Ayrıca, bu araştırma kapsamında LGBTİ+'larla yüz yüze derinlemesine görüşmeler yürütüldüğü ve fenomenolojik bir çalışma olduğu için amacımız genel-geçer bir tablo çizmek değildi. Başka bir deyişle, görüşme yaptığımız 9 LGBTİ+ üzerinden Çankaya ile ilgili olarak bir durum betimlemesi yapmaktı.

### Bulgular

İlk olarak kente aidiyet ve kentle ilişkilene ele alındığında LGBTİ+'lar için ideal kent anlayışı *ataerkil baskı biçiminde sıyrılma, bireysel olarak var olma ve çeşitliliğe saygının olduğu* bir alan olarak betimlenmiştir. Ek olarak, LGBTİ+'lara göre kenti tanımlayan temel değer ise "özgürlük" kavramıdır. Kente aidiyet anlamında aynı zamanda LGBTİ+'lar kentsel hizmetlerin

geliştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Çünkü, kentsel hizmetlerin eksikliğinin LGBTİ+ların kente aidiyetlerinde *olumsuz aidiyet* geliştirdiğini betimlemişlerdir;

*"LGBTİ'ler üzerinden [örnek] veremiyorsunuz çünkü LGBTİ'ler için hiçbir hizmeti yok. Pride'da 43 tane mi ne CHP belediyesi Pride'la ilgili açıklama yaptı Çankaya Belediyesi hiçbir şey söylemedi ...[.]... Başka belediyeler birlikte iş yapmaya çağırıyorlar. Oraya gidip eğitim verirken... İsmi Büyükşehir Belediyesi ...[.]... Mesela diyor ki siz Çankaya'da neler yapıyorsunuz. Çünkü şeyi biliyor yerel yönetimlerle çalışan bir örgütten geliyoruz ama kendi yerelinde çalışmayan bir örgütten geliyoruz. Mesela onun hiçbir şey yapmıyor olması senin elini kolunu da bağlayan bir şeye dönüşüyor ...[.]... Sivil toplum örgütüyle de iş birliğini yapıyor olması gerekir... Gerçekten belediyenin de kendi başına bunu dert ediyor olması gerekir o anlamda. Bütün bunlara baktığında şöyle de bir profil ortaya çıkıyor: Çankaya'ya dair siteleri olan bir yurттаş profili."* (Kentli 33, 42 yaş, lubunya)

Yukarıda değinilen olumsuz aidiyet kavramı ise LGBTİ+'larda hizmet eksikliği dışında ayrımcılığın hedefi olma gibi deneyimlerin yaşanmasıyla şekillendiği ifade edilmiştir. Olumlu aidiyet bağlamında ise görüşme yaptığımız Çankaya'lı LGBTİ+lar, Çankaya'nın yaşam olarak rahat ve kendilerini ifade edebildikleri bir bölge olması sebebiyle Çankaya'ya ait olma bağlamında onlar için olumlu bir durum olduğunu ifade etmişlerdir.

Kentsel hareketlilik bağlamında ise LGBTİ+lar için "huzursuzluk" ve "zarar görme korkusu" gündeme gelmektedir. Özel olarak trans katılımcıların ifade ettiği şekliyle "bekçilerin varlığı"nın onlar için zarar görme korkusu anlamında tetikleyici bir unsur olduğunu ifade etmişlerdir. Ek olarak, *eşcinsel kadın (kentli 2)* ve *lubunya (kentli 33)* katılımcılar da örgütlerin faaliyetlerinin Ankara yerelinde kısıtlanması, LGBTİ+ların hedef gösterilme gibi ayrımcılık deneyimlerinin kentsel hareketliliklerinin değişmesi ve azalması yönünde etkilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Bu hak ihlalleri ekseninde gündeme gelen "zarar görme korkusu" bağlamında ise bir strateji olarak LGBTİ+ların tanıdıkları taksi duraklarını kullandıkları ve bu sayede kendilerini daha güvende hissettiğini ifade etmiştir. Kentsel hareketlilik anlamında taksi dışında ulaşım modları ele alındığında engelliler ve LGBTİ+lar için "zarar görme korkusu" anlamında farklı zorlukların da gündeme geldiği de araştırmada gündeme gelen önemli bir bulgudur. Örneğin, engelli-efemine erkek LGBTİ+ katılımcı (kentli 4) cinsiyet performansı ve görme engelli olması nedeniyle "kaba sesli erkekler yardım etmeye çalıştığı zaman" zarar görme korkusunun gündeme geldiğini ifade etmiştir.

Kentsel hareketlilikle ilgili LGBTİ+'lar için önemli başka bir nüans olarak örgütlenme ve alan açma konusunda deneyimlerinin değiştirici ve dönüştürücü olduğunu ifade etmişlerdir.

Örneğin, kendini cinsiyetsiz olarak tanımlayan katılımcı (Kentli 20)'e göre LGBTİ+ friendly mekanların olması ya da LGBTİ+ların bir mekanı uğrak haline getirmesiyle (queer temaslar) kentsel yaşam içerisinde LGBTİ+ların hareketliliğinin arttığını ve zarar görme korkusunun görece azaldığını ifade etmiştir. Örgütlenme bağlamında katılımcı kentli 14 (trans erkek) ise Ankara, Çankaya'ya ilk geldiğinde yalnız olduğunu ve kentsel yaşam içerisinde korktuğunu ve yalnız hissettiğini ifade etmiş ancak LGBTİ+ çatısı altında örgütlendiğinde bu korkularının ve yalnızlık hissini azaldığını ifade etmiştir.

Son olarak kentsel hizmetler ele alındığında LGBTİ+lar aşağıda belirtilen hizmetler konusunda geliştirmelerin yapılması gerekliliğini vurgulamışlardır;

- **Bilinçlendirme çalışmaları:** 2017 tarihinden günümüze yapılan çalışmaların artırılmasını ve daha geniş kitlelere ulaştırılması gerektiği LGBTİ+ katılımcılar tarafından ifade edilmiş ve aynı zamanda LGBTİ+'ların eğitmen olduğu ve deneyim paylaşımı yaptığı grup eğitimlerinin, seminerler ve sempozyumların oluşturulması gerekliliği vurgulanmıştır.
- **Cinsel Yolla Aktarılan Enfeksiyonlar ve Biyo-Psiko-Sosyal İyilik Haline Yönelik Hizmetler:** Bu alanda Çankaya Belediyesi'nin psikolog ve ağız-diş sağlığı hizmetlerinden faydalanmış kentli 20 bu hizmetlerden memnun olduğunu ve kapasitelerinin artırılması gerektiğini ifade etmiştir. CYAE bağlamında ise Çankaya Belediyesi'nde yalnızca HIV test-tanı merkezinin olduğunu ve bunun bir çok CYAE (frengi, bel soğukluğu, HPV) için kapsayıcı olmadığı ifade edilmiştir. Bu noktada, bu tanı merkezlerinin bu yönde kapasitelerinin geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.
- **Siğınmaevleri:** Burada eşcinsel kadın katılımcı (kentli 2) LGBTİ+ların anaakım politika içerisinde olmadığı için sadece devletin verdiği kimliğe bakılarak kadınların (pembe kimliği olan bireyler) siğınmaevlerine alınmasının özellikle trans kadınlar için zorlukları gündeme getirdiğini ifade etmiştir.
- **İstihdam:** Bu konuda da trans kadın katılımcıya (kentli 24) göre LGBTİ+ içerisinde en çok ayrımcılığa maruz bırakılanların translar olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple, öneri olarak da kendisi trans bireylerin görünürlüğünü arttıracak çalışmaların yapılmasının gerekliliğini vurgulamıştır.
- **Kültürel Hizmetler:** LGBTİ+ katılımcılar bu hizmetlerin geliştirilmesinde ve toplumda LGBTİ+ görünürlüğünün sağlanmasında belediyenin önemli bir rolü olduğunu

vurgulamışlardır. Ancak, LGBTİ+ların kültürel faaliyetlerine örneğin tiyatro gibi alanlara daha az bütçenin ayrılması (kentli 2, eşcinsel kadın), ulaşım açısında mekanların erişilebilir olmaması (kentli 4, efemine erkek, görme engelli) gibi durumların olduğu ifade edilmiştir.

- **Ulaşım:** Bu konuda özellikle zarar görme korkusu bağlamında taksilerin tercih edildiğini görsek de LGBTİ+ içerisinde otobüs gibi diğer toplu taşıma modlarını kullanan katılımcılardan kentli 14 (trans erkek) hukuki kimliğe göre verilen toplu taşıma ulaşım kartlarının okutulduğu mekanizmalarda cinsiyetlendirilmiş sesin kendisini rahatsız ettiğini ifade etmiştir.
- **Kamusal Tuvaletler:** LGBTİ+lar için cinsiyetlendirilmiş tuvalet konusunun iki ucu olduğu kentli 14 tarafından ifade edilmiş ve ona göre bunun cinsel taciz ve ayrımcılık konusunda sorunlar yaratabileceğini ifade etmiştir.

### **Kaos GL ve 17 Mayıs Derneğinin Bir Etkinliği Olarak "Çankaya'da LGBTİ+ Olmak" Başlığı Altında Araştırmanın Sunumu ve Geri Dönüşler**

Bir katılımcı bu çalışmanın tüm kentleri gezebilecek bir çalışma niteliğini taşımasının (yerel ötesi ve yereller arası) önemli olduğunu ifade etmiştir. Özellikle, Kadıköy Kent Konseyi LGBTİ+lar ekseninde böyle bir çalışma yapacaklarını ve bu çalışmanın referans alınacağını ifade etmişlerdir. Kadıköy için de bu sitemli yurttaş olma halinin geçerli olduğunu dile getirmiştir.

Başka bir katılımcı ise kentsel hizmetlerin geliştirilmesinde örgütlerin işbirliğinin önemini vurgulamış ve bu çalışmanın önemli bir girişim olduğunu ifade etmiştir.

Bir başka katılımcımıza göre belediye gibi yerel yönetimlerin makro iktidarın bir uzantısı olduğunu ifade etmiş ve Çankaya'nın toplumsal yapıdan beslenen bir yerel yönetim olması nedeniyle bu sunumun pratiğe önemli katkılar sağlayacağı ifade edilmiştir. Ek olarak, Çankaya'nın merkezi konumu nedeniyle diğer bir deyişle queer etkileşimlerin yoğun olduğu bir bölge olarak sosyal hizmetlerin yalnızca Çankayalı LGBTİ+lar için değil, Çankaya'da ikamet etmese de aslında iş, sosyal hayat ya da başka gerekçelerle Çankaya ile etkileşimde olan diğer LGBTİ+'ları da göz önüne alınarak yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

Etkinliğe katılan başka bir kişiye göre de mekan kullanımı normatif bir yerden şekillenirken sonradan queerleştirilebilmektedir. Bu noktada, Çankaya'nın katmanlı bir yapısı olduğunu ve

LGBTİ+ların politik olup olmaması, sınıf kavramının çalışmalara dahil edilmesinin kent ve LGBTİ+ çalışmalarında geliştirici bir yönünün olduğunu ifade etmiştir.

### Sonuç

Son yıllarda artan LGBTİ+ları hedef gösterme, ayrımcılık deneyimlerinin artması gibi durumların Çankaya’da yaşayan LGBTİ+ katılımcılar için zarar görme korkusunu ve huzursuzluk hissini gündeme getirdiği görülmektedir. Aynı zamanda, kentsel hizmetlerdeki eksikliğin bir yansıması olarak ortaya çıkan sitemli yurttaş profili bağlamında LGBTİ+ların kent politikası ve hizmetlerin geliştirilmesi süreçlerine dahil olmalarının önemi de hizmetlerde verdikleri önerilerde görülmektedir. Ayrıca, hizmetlerin geliştirilmesinde LGBTİ+ örgütleriyle ve akademi ile beraber yürütülecek çalışmaların geliştirici ve dönüştürücü olacağını da vurgulamak yerinde olacaktır. Bu noktada bu çalışmaların teşvik edilmesi LGBTİ+ların kent politikası geliştirilmesi hususunda önemli bir grubu teşkil ettiği söylenebilir. Sonuç olarak, imkansız, sitemli yurttaşlıktan eşit yurttaşlığa ilerleme sürecinde LGBTİ+ların hikayelerinin daha fazla göz önüne alınması ve yaygınlaştırılması gereklidir.